

Sümerbank Ereğli Pamuklu Dokuma Fabrikası (1934-1997)

Sümerbank Ereğli Cotton Weaving Mill (1934-1997)

Yaşar SEMİZ *

Güngör TOPLU **

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
ysemiz08@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9204-8014
Konya / TÜRKİYE

* Prof. Dr., Selçuk University,
Vocational School of Social Sciences
ysemiz08@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9204-8014
Konya / TÜRKİYE

** Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap
Tarihi Bölümü,
gtoplu@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0511-3528
Konya / TÜRKİYE

** Lecturer. Assist., Selçuk
University, Atatürk's Principles and
Revolution History Department
gtoplu@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0511-3528
Konya / TÜRKİYE

Başvuru/Submitted: 03/03/2022

Kabul/Accepted: 12/08/2022

Öz
1929 Dünya İktisadi Buhranının etkilerinin dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaygınlaşması piyasa ekonomisine olan güveni sarsmış ve birçok ülkede devlet müdahaleciliğinin planlı bir şekilde yürütülmesi fikrini tartışmaya açmıştı. Türkiye'de 1929 Dünya İktisadi Buhranından sonra planlı ekonomiye geçen ülkelerden birisi olmuş ve bu çerçevede birçok fabrika kurmuştur. Sümerbank Ereğli Bez Fabrikası da Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde kurulması kararlaştırılarak 20 Ekim 1934'te temeli atılan fabrikalardan bir tanesidir. Fabrikanın diğer pamuklu dokuma fabrikalarına göre daha ince dokuma üretmesi öngörülmüştür. Plan ve projeleri Sümerbank Fen Heyeti tarafından hazırlanan fabrika bu yönüyle Türk mühendislerinin bir eseri olma özelliğini de taşımaktadır. Kazan ve elektrik tesisatı dışındaki tüm makine aksamı Almanya'dan temin edilerek monte edilmiştir. İnşaat ve montaj işleri 1936 yaz sonuna doğru bitmiş, deneme çalışmalarının ardından 4 Nisan 1937'de açılışı yapılarak üretime başlamıştır. Fabrika, diğer Kamu İktisadi Teşekkülleri gibi en parlak dönemini 1950'li yıllarda yaşamıştır. 1987 yılında özelleştirme kapsamına alınmış 1997 yılında da Albayrak Tekstil tarafından satın alınarak adı Albayrak Tekstil olarak değiştirilmiştir. Sümerbank Ereğli Pamuklu Dokuma Fabrikası, ilçenin nüfusunun artması ve şehrin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Fabrika, sosyal tesisleri, okulu ve lojmanları ile çevresi için sosyal ve kültürel değişimin öncülüğünü yapmıştır. Memur ve işçi konutlarının içindeki yeşil alanlar ise, Ereğli ve çevresi için önemli bir kentsel peyzaj örneği olmuştur. Yapılış amacı, ekonomik ve sosyal işlevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus- devlet oluşturma çabalarıyla doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı tesis, sadece Ereğli merkezli değil, o dönemde oluşturulmaya çalışılan modern Türkiye hakkında genel bilgi vermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Konya Ereğli, Sümerbank, Sanayileşme, Pamuklu Dokuma, Sosyal değişim.

Abstract

The spread of the effects of the 1929 World Economic Depression in Turkey, as well as in the world, shook the confidence in the market economy and opened the idea of executing state intervention in a planned manner in many countries for discussion. Turkey switched to a planned economy and founded many factories within the framework of this plan after the 1929 World Economic Depression. Sümerbank Ereğli Cotton Weaving Mill was decided to be founded within the framework of the First Five-Year Industry Plan, and it was one of the factories whose foundation was laid on October 20, 1934. It was suggested to produce weaving with finer yarns than other cotton weaving mills. The factory, for which the plans and projects were prepared by the Sümerbank Science Committee, is also the work of Turkish engineers in this regard. Excepting the boiler and electrical installation, all machinery parts were

assembled by supplying them from Germany. Construction and assembly works were completed towards the end of the summer of 1936, and after the trial works, it was opened on April 4, 1937, and started production. Like other State Economic Enterprises, the factory had its heyday in the 1950s. It was included in the scope of privatization in 1987, purchased by Albayrak Tekstil in 1997, and its name was changed to Albayrak Tekstil.

Sümerbank Ereğli Cotton Weaving Mill played an important part in the increase of the district population and the development of the city. The factory has led the social and cultural change with its social facilities, school, public housing, and surroundings. The green areas inside the civil servants' and workers' residences have become an important example of the urban landscape for Ereğli and its surroundings. Its purpose of construction, economic and social functions are directly related to the efforts of the Republic of Turkey to create a nation-state. Therefore, the facility is important in terms of providing general information not only about the center of Ereğli but also about the modern Turkey that was tried to be founded at that time.

Keywords

Konya Ereğli, Sümerbank, Industrialization, Cotton, Social change.

Makale Bilgileri

Etik Kurul Kararı: Etik kurul kararından muaftır.

Katılımcı Rızası: Katılımı yok.

Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.

Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.

Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com

Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Sorumlu Yazar: Yazar-1

Veri Toplanması: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Veri Analizi: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%70), Yazar-2 (%30)

Article Information

Ethics Committee Approval: It is exempt from the ethics committee approval.

Informed Consent: No participants.

Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

Assessment: Two external referees / Double blind.

Similarity Screening: Checked – iThenticate.

Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr

License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Corresponding Author: Author-1

Conceiving the Study: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Data Collection: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Data Analysis: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Submission and Revision: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Giriş

Millî Mücadele'nin ardından 1930'a kadar özel sektör ağırlıklı sanayileşme programını uygulamaya çalışan Türkiye, her türlü desteğe rağmen geleceğe güvenle bakmasını sağlayacak üretim kapasitesine ulaşamamıştı. Buna 1929'da yaşanan Dünya İktisadi Buhranının olumsuzlukları da eklenince en kısa zamanda ekonomik dönüşüm hamlesini hedefleyen devlet yöneticileri, yeni arayışlara yönelmişti. Bu amaçla 22- 23 Nisan 1930'da "Gayemiz; Türkiye Sanayisi, Türkiye Devleti gibi yeni ve ileri olmalıdır" şiarı ile Ankara'da Sanayi Kongresi toplanmıştı. Kongre, sanayinin "millî" ve "çağdaş" yapıya uygun yeni yolları aramak konusunu temel görev olarak belirlemişti. Mensucat, Gıda, Deri, Orman, Taş- Toprak ve Cam, Kimya, Maden ve Maden Mamulâtı başlıklı sekiz ana sektör temelinde çalışmalarını sürdüren kongrede hazırlanan raporlar, sanayi konusunda "Neyimiz var, neyimiz yok?" sorularını netleştirecek bir envanterin çıkartılmasına yardımcı olmuştu. Aynı dönemde bizzat İktisat Vekilliği'nin öncülüğünde "İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor" hazırlanmıştı. Raporla daha çok pamuklu ve yünlü dokuma, kâğıt ve karton, demir- çelik sektörleri üzerinde durulmuş, özel sektöre dayalı kalkınma politikası ile kısa zamanda ülkenin kalkındırılmasının mümkün olmadığı kanaatine varılmıştı. Kararın ardından 3 Temmuz 1932'de Devlet Sanayi Ofisi kurulmuş ve planlı kalkınma için çalışmalara başlanmıştı. Sanayi planının hazırlanmasında Ağustos 1932'de Türkiye'ye davet edilen Prof. Orlof başkanlığındaki Sovyetler Birliği (Rusya) bilim heyetinin önerilerinden de faydalanılmıştı. Ayrıca Âli İktisat Meclisi de planlı kalkınma için önemli raporlar hazırlamıştı. İktisat Meclisinin 19 Ocak (İkinci kanun) 1933'te yayımladığı raporda, ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak sanayi ve madencilik tesisleri ve gelişim kabiliyetinin incelenmesi gerektiği ifade edilerek yapılması istenenler sıralanmıştı. Öneriler çerçevesinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) hazırlanarak 17 Nisan 1934'te yürürlüğe girmişti. Plandaki bilgilerin ışığında İktisat Vekili Celal Bayar, 7 Ocak 1934'te planlama ile ilgili yaptığı açıklamada ülke genelinde sanayileşme hamlesini başlatmak ve yeni fabrikaların kurulması için bir program hazırlandığını dile getirmişti. Hazırladıkları programla Türkiye'nin sadece ham maddeler üreten ülke olmaktan çıkarılarak savaşta ve barışta ihtiyaç duyacağı sanayi ürünlerini üreteceğini, ayrıca ihraç edilemeyen fakat hammadde yurt içinde bulunan ürünlerin de işlenerek değerlendirileceğini belirtmişti.

Bu çalışmada Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde devlet tarafından kurulan Ereğli Sümerbank Bez Fabrikası değerlendirilecektir.

Ereğli Bez Fabrikası (Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii)

Fabrikanın Kuruluşunun Planlanması

Dünya genelinde başlayan İktisadi Buhran, Türkiye'de de planlama konusunun tartışılmasına yol açmıştı. Özellikle Sovyetler Birliği'nde (Rusya) uygulanan planlı kalkınma modelinin nasıl başarıya ulaştığı, kalkınma için malî kaynaklarını nasıl buldukları, planlamadan ne gibi neticeler aldıkları incelenerek Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma göre sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır. 1932 yılında Sovyetler Birliği'ne gönderilen ve çoğu bilim insanlarından oluşan heyetin hazırladığı raporlar da dikkate alınarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 15 Mayıs 1933 tarihli

oturumunda “28 Mayıs 1927 tarih ve 1055 numaralı teşviki sanayi kanununa müzeyyel (ek) Kanun’un” görüşülmesi sırasında ülkenin ayrıntılı bir sanayi programına ihtiyacı olduğu dile getirilmiş, desteklenmesi ve tesis edilmesi gereken sanayi kollarının tespiti talep edilmişti. Verilen çeşitli örnekler arasında Yozgat milletvekili Süleyman Sırrı Bey’in dile getirdiği “Memleketimizde tiftik ipliği yapan fabrika yoktur” ifadesinin ardından yapılacak Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’na iplik fabrikalarının da dâhil edilmesi talebine, İktisat Vekili Celal Bayar’ın verdiği cevap mensucat fabrikalarının kurulması için önemli bir işaretti. Bayar, yurttan yün ve pamuklu sanayisi için yeterli kadar hammaddenin bulunduğunu fakat yeterli miktarda iplik yapacak sanayi tesisi kuruluncaya kadar ipliğin dışarıdan geleceğini ifade ettikten sonra pamuk sanayisinin nasıl yükseleceğine yönelik bir harita çizilmesi gerektiği belirtilmişti (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (TBMM ZC (15), 15. 05. 1933: 80- 81). İktisat Vekâleti, bu kapsamda ilk olarak 18. 05. 1933 tarihinde, sanayi sınıflandırılmasının düzenlenmesi ve hangi sanayinin nerede nasıl kurulacağına dair ön çalışma yapılmasını kararlaştırmış (TBMM ZC, (15), 18. 05. 1933: 163), milli bir sanayinin kurulması, korunması ve güçlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemelere başlamıştı (TBMM ZC, (15), 18. 05. 1933: 171). Kurulması düşünülen mensucat sanayiinin finansmanı ve teknik desteğin sağlanması için 1929 Dünya İktisadi Buhranından en az etkilenen ülkelerden birisi olan Sovyetler Birliği’yle (Rusya) görüşmelere başlanmıştı.

Ruslarla yapılan görüşmelerin ardından 8 Mayıs 1932’de yayımlanan ortak bildiri de iki ülke arasında politik konulardaki yakın iş birliği olduğu vurgulandıktan sonra ekonomik alanda da iş birliği yapılacağı belirtilmişti. Sovyetler Birliği’nin (Rusya), sanayi maddeleri ve makine ithali için Türkiye’ye yirmi yılda geri ödemeli sıfır faizli sekiz milyon dolarlık kredi açması hakkında mutabakata varılmıştı (İnönü, 2003, s. 246– 250.; Glasneck, 1976, s. 276- 277.; Gönülbol & Sar, 1968, s. 102.; Bilge, 1992, s. 107- 108.; Gunce, 1967), s. 16.; Ertan, 2011, s. 217- 219.; Vakit 8 Mayıs 1932; Akşam 11 Mayıs 1932)¹.

Kredi anlaşmasının ardından Rusya’nın Gosproyektstroy Şirketlerinin Müdürü ve Ekonomi Uzmanı Profesör Orlof başkanlığındaki bir heyet incelemeler yapmak üzere Türkiye’ye gelmişti². Orlof, Türk ve Rus uzmanların bulunduğu bir heyetle birlikte

¹ Türkiye’ye kredinin verilmesi hakkındaki protokol ise 21 Ocak 1934 tarihinde imzalanmıştı. (Akşam 22 Kânunusani (Ocak) 1934). Protokol kredinin, araba ve iki tekstil fabrikasının kurulması için ihtiyaç duyulan teçhizatların verilmesini öngörmüştü. Ruslar ayrıca fabrikaların projesini yapma, müesseseleri inşa etme ve teçhizatları kurma gibi işlemleri de üstlenmişti. Yardımın gerçekleşmesine dair protokol 21 Kânunusani (Ocak) 1934’te Ankara’da imzalandı. Ankara’da imzalanan Protokolün tam metni TBMM ZC, (22), 12. 05. 1934: 109- 111;131 numaralı matbu zaptın sonundadır; 13 Mart 1934 Tarihli Cumhuriyet gazetesinde de yer almaktadır.

² Sovyetler Proje Tröstü Müdürü Prof. Orlov’un başkanlığını yaptığı heyette: İktisat Enstitüsü Müdürü Kavalofski (İktisatçı, Kızıl Profesörler Enstitüsü Öğretim Üyesi); Manzurin (Pamuk Kumaşları Uzman Mühendis); Klagolin, (Kumaş Boyacı Uzman Kimyager); Samgin, (Fabrikalar Su Tesisatı Mühendisi ve Mimari Enstitüsü Müdürü); Trovenski, (Hidroelektrik İstasyonları Uzman Maden Mühendisi); Prof. Volinski, (Enerji Mühendisi) ve Nikolayev (Mimar Enstitüsü Müdürü) bulunuyordu. (Vandov, 2014, s. 233; Cumhuriyet, 13 Ağustos 1932).

sanayi tesislerinin kurulması düşünülen yerleri gezmiş³ ve hazırladığı raporu 22 Eylül 1933'te hükümete sunmuştu⁴. Raporun en önemli bölümü ithalatın en fazla olduğu alanlardan birisini oluşturan "Pamuklu Sanayine" ayrılmıştı. Raporun tamamlanmasının ardından Prof. Orlof yaptığı açıklamada "Hükümetçe üç fabrika yapılacaktır (Orloff, 22 Eylül 1932, s. 16- 20). Biri Kayseri, diğeri Nazilli'de (Aydın) olacaktır" demişti (Semiz& Toplu, 2019, s. 36; Kuruç, 1993, s. 6). Yapılan incelemelerde üçüncü fabrikanın yeterli su kaynağının olduğu ve demiryolu ulaşımının bulunduğu Konya'nın Ereğli ilçesinde kurulması uygun görülmüştü (Kuruç, 1993, s. 118- 205; Özeken, 1942, s. 367- 368; Cumhuriyet, 9- 11 Kânunusani (Ocak) 1934)⁵. Burada kurulacak fabrika, diğerlerine göre daha ince dokuma üretecekti (Apak vd, 1952, s. 193).

Fabrikanın Ereğli'de kurulmasının kararlaştırılmasının ardından aralarında İstanbul Üniversitesi'nden Jeolog Prof. Hamit Nafiz Pamir'in de bulunduğu Sümerbank mühendislerinden oluşan uzmanlar, İvriz Çayı'nın potansiyelini ölçme konusunda detaylı incelemeler yapmışlardı (Sümerbank 1933, 9 Kânunusani 1934, s. 1- 5; Cumhuriyet, 17 Kânunusani 1934, s. 8). İncelemeler sonucunda Çayın 1.200 kWh (Kilovat saat)⁶ elektrik enerjisi üretebilme kapasitesinin bulunduğu sonucuna varılmıştı (Tekeli & İlkin, 1982, s. 204, 205; Cumhuriyet, 16 Nisan 1934, s. 1- 6; Cumhuriyet, 6 Mayıs 1935, s. 13).

Fabrika İçin Yer Seçimi

Ereğli'nin, fabrika için uygun görülmesinin ardından yer seçimi için çalışmalar başlatılmış ve farklı mevkiilerde bulunan arsalar arasında en uygun yer olarak istasyon civarı seçilmişti. Yer seçiminde rol oynayan temel unsurlar; ilçenin fabrikanın enerji ihtiyacını karşılayabilecek akarsu potansiyeline sahip olması ile Güney Anadolu'nun pamuk yetiştirilen bölgelerine ulaşım kolaylığı sağlayan Bağdat Demiryolu üzerinde bulunması olarak gösterilmiştir (Sümerbank, 1967, s. 78). Ayrıca askeri gerekçelerden dolayı da fabrikanın yurdun iç kısımlarında kurulması uygun görülmüştü⁷. İlçenin Toros Dağları'nın arkasında bulunması, gerekli olan askeri güvenlik tedbirlerinin alınmasını da kolaylaştırmaktaydı.

Yer seçiminde aşağıdaki özelliklere de dikkat edilmişti. (Özeken, 1942, s. 368; Cemal, 1935, s. 85- 86).

³ Gezi, dönemin basını tarafından dikkatle izlendi. Bak: (Akşam, 19, 23 Ağustos, 7, 10, 12, 14 ve 18 Eylül.; Cumhuriyet, 14, 18- 20, 23- 28 Ağustos ve 6, 10, 12- 15, 19, 20, 30 Eylül 1932.; Vakit, 18, 19, 28, 29 ve 30 Eylül 1932).

⁴ Rus bilim adamı Orlof başkanlığındaki heyetin sunduğu rapor Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının temel ilkelerini de taşıyordu. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Hükümetin bu plan üzerinde yaptığı bazı incelemeler ve ufak tefek değişikliklerden sonra 17 Nisan 1934'te yürürlüğe girmişti (Tokgöz, 2001, s. 30).

⁵ İnceleme Heyeti Konya ve çevresinde yeterli su bulunmadığı gerekçesi ile Adana'ya gitmeye karar verdikleri sırada Ereğli Belediye Başkanı Rasim Bey'in (Erel) gayretleri ile ikna edilmiş ve Ereğli'ye yönlendirilmiş, İktisat Müdürü Zeki Bey (Afşin) tarafından "İvriz Çayı" gezdirilerek fabrika için yeterli suyun bulunduğu ikna edilmişlerdi (Altan, 1940, s. 188- 189).

⁶ 1 kWh, 1000 watt'lık güç seviyesinde bir saat'te üretilen enerji miktarını temsil etmektedir.

⁷ İsmet İnönü, Rus iktisatçı Orlof ile yaptığı görüşmede fabrikanın ülkenin iç kısımlarında kurulmasını istemişti. (İnönü, 2009, s. 275- 276).

1. Şehir ve istasyona yakınlık, her yaşta işçilerin gidip gelmesinin kolay olması,
2. Fabrikanın kurulacağı yer aynı zamanda işçilerin ve ham ve mamul maddelerin taşınması bakımından da elverişli olması
3. Fabrikaya bağlanacak demiryolu hattının kısa olması (yaklaşık 500- 600 m),
4. Arsanın ortasından su geçmesi,
5. Arazi meyilli olduğundan atık suların isalesinin kolay olması.

Ereğli’de fabrika için yukarıdaki özelliklere sahip Hacımutahir, Sümer ve Gül Bahçe Mahallelerini kapsayan alan tespit edilmiştir. Yer seçiminin ardından istimlak çalışmaları için 3 Ağustos 1934’ te Ereğli Kaymakamlığı’na talimat verilmişti (Akşam, 4 Ağustos 1934, s. 2; Cumhuriyet, 4 Ağustos 1934, s. 3; Türksözü, 5 Ağustos 1934, s. 1; Ayın Tarihi, Ağustos 1934, s. 2). 155.214 m² alan Sümerbank adına İş Bankası Konya Şubesi Müdürlüğü tarafından istimlak edilerek tapu işlemleri tamamlanmıştı (Atay, Hâkimiyeti Milliye, 2 Birinci teşrin (Ekim) 1934, s. 1; Zaman, 25 Eylül 1934, s. 2). İstimlak işlemi Fabrika’nın girişi İnönü Caddesi üzerinde olacak şekilde tasarlanmıştı.

Fabrika’nın Temelinin Atılması

Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı kapsamında yapılan çalışmalar sonucu inşaat alanı hazırlanan fabrikanın temel atma törenine katılmak için Başvekil İsmet İnönü, İktisat Vekili Celâl Bayar, Nafia Vekili Ali Çetinkaya, Sümerbank Müdürü Nurullah Esat Sümer 19 Kasım 1934’te Ankara’dan Ereğli’ye hareket etmişlerdi. (Akşam, Cumhuriyet, Haber Akşam Postası, Vakıf, 20 Teşrinisani (Kasım) 1934, s. 2). Sümerbank tarafından kurulacak fabrikanın temel atma töreni 20 Kasım 1934’te yapıldı. (Akşam, Cumhuriyet, Haber Akşam Postası, Hâkimiyet- i Milliye, Halkın Sesi, Milliyet, Vakıf, Yeni Ses, 21 İkinci teşrin (Kasım) 1934, s. 1; Babalık, 21 İkinci teşrin 1934, s. 1; Yeni Yol (Trabzon), 22 İkinci teşrin 1934, s. 1; Yeni Mersin, 23 İkinci teşrin 1934, s. 1). Törene Konya milletvekilleri; Vali Cemal (Bardakçı) Bey, Halk Fırkası Reisi ve Belediye Başkanı Şevki (Ergün) Bey ve çok sayıda vatandaş katılmıştı. Tören alanı bayraklarla süslenmişti (Zaman (Konya), 24 İkinci teşrin (Kasım) 1934, s. 1).

Başbakan İsmet İnönü temel atma töreninde Ereğli’de kutlu bir teşebbüs için toplandıklarını, 1934 yılında Sümerbank’ın Bakırköy’deki yeni dokuma tesisatını işletmeye açıldığını, Kayseri’deki büyük bez fabrikasının da temelini attıklarını (Semiz & Toplu, 2019, s. 43), şimdi de Ereğli’de üçüncü dokuma fabrikasını kurmaya başladıklarını ifade etmişti. Bütün memleketin kurulacak fabrikaya ilgi gösterdiğini, bu alandaki faaliyetlerin dokumaya ait olan sanayi programının eserleri olduğunu belirttikten sonra şu konulara değinmişti (İnönü, 2003, s. 111; Kuruç, 1993, s. 237; Milliyet, 21 Teşrinisani 1934, s. 1- 6; Akşam, 21 Teşrin Sani 1934, s. 2; Cumhuriyet, 21 Teşrinisani 1934, s. 1; Zaman, 24 Teşrin Sani 1934) s. 1):

“Cumhuriyet, kurucu ve yapıcı bir varlıktır. Ereğli Bez Fabrikası ince bez için kuruluyor. Şimdiye kadar memleketimizde yapılmayan saten, ince astarlık, mermerşahi, beyaz ve renkli patiska dokunacaktır. 15.000 iş ve 250 tezgâh olacaktır. 1250 amele çalışacak. Yalnız bu fabrika pamuk ekicilerine 7.000 balya isteyen yeni bir müşteri olacaktır. Görüyorsunuz ki fabrika kurarken çiftçilerimiz aynı zamanda faydalanmış oluyorlar. Ereğli Bez Fabrikasına

elektrik santrali ve işletme sermayesi birlikte olarak 3,5 Milyon lira harcanacaktı. Takriben bin iki yüz elli işçi çalışacak, dört milyon metre kumaş çıkacak ve ayrıca 500 bin kg. ince iplik elde edilecektir. Sümerbank 1935 yılı bitmeden Ereğli Bez Fabrikasını işletmeye başlayacaktır. Verdiğim rakamlar harcanacak paranın miktarı, teşebbüsün önemini anlatmağa yetecektir. Ereğli Bez Fabrikası ile memleketin ekonomik varlığı his olunacak surette kuvvetlenecek ve zenginleşecektir. Ereğli’de gerek kasabalı gerek köyden gelen vatandaşların gösterdikleri sevinç yerindedir. Bu müessesler için halkın Sümer Bank’a yardım etmek yolunda elinden geleni yapmak gayretine teşekkür ederiz.”

Yapılan konuşmanın ardından fabrikanın temelinin atılması işlemi gerçekleştirilmişti. İnşaat çalışmalarına Ereğli İstasyonu yakınında istimlak edilen sahada başlandı (Mensucat Meslek Dergisi, Şubat 1951, s. 55). Binalar için 80.000 m²lik arazi tahsis edilmişti (Son Posta, 22 Şubat 1936, s. 5). Fabrikanın tesisi tamamen Türk mühendisler tarafından projelendirip inşa edilecekti (Cumhuriyet, 17 İkinci teşrin 1934, s. 2; Hâkimiyet- i Milliye, 7 İkinci teşrin 1934, s. 1; Yeni Ses, 25 Birinci kânun (Aralık) 1935, s. 1; Eren, 2019, s. 69). İnşaat 700 işçi çalışmaktaydı (Son Posta, 22 Şubat 1936, s. 5)⁸. Nisan 1935’te fabrikanın temel kısımlarının tamamlanmasının ardından (Akşam, 27 Nisan 1935, s. 1; Cumhuriyet, 6 Mayıs 1935, s. 13; Tan, 7 Mayıs 1935, s. 2) demir ve makine kısmı inşaatını üstlenmiş olan yüklenici şirket Mayıs 1935’te çalışmalara başlamış ve ilk etapta yaklaşık 20 vagon demir malzeme getirilmişti. (Cumhuriyet, 6 Mayıs 1935, s. 13) 1935 yılı temmuz ayı itibariyle de fabrikanın demir çatısı bitirilmiş, fabrika ile demiryolu arasında çift bağlantı hattı yapılmıştı (Cumhuriyet, 12 Temmuz 1935, s. 3; Sümerbank Üç Aylık Bülten, Temmuz-Eylül 1935, s. 13). Santral için, Sümerbank Genel Direktörü Nurullah Esat Sümer, Muhasebe Müdürü Kemal Ziya Eritman ve İnşaat Direktörü Reşat Bey Ereğli’ye gelerek hidroelektrik santralının yapılacağı alanda incelemelerde bulunmuşlardı (Yeni Ses, 1 İkinci teşrin 1935, s. 1).

Sümerbank, inşaatın geri kalan kısımlarının tamamlanması için 606.432,53 lira, buhar kuvvet santrali için 136.611,10 lira tahmini inşaat bedeli ile ihaleye çıkmıştı. İhalenin fabrika inşaatı için 27 Nisan 1935’te (Milliyet, 17 Nisan 1935, s. 8) santral için 25 Nisan 1936’da eksiltme usulü ile Ankara’da yapılacağı ilgililere duyurulmuştu. (Akşam, 11 Nisan 1936, s. 11; Cumhuriyet ve Tan, 11 Nisan 1936, s. 10; Ulus, 11 Nisan 1936, s. 8)⁹. Şubat 1938’de ise santral inşaatı kapsamında tahmini bedeli 295.836,39 liraya kaptaj¹⁰ yapımı, 75.393,63 lira tahmini bedelle santral çevresinde yapılacak binalarla fabrika sahasında 6 usta evi inşaatı için kapalı zarf usulü ile ihaleye çıkılmıştı.

⁸ Ereğli Bez Fabrikası’nda çalıştırılacak işçiler Bakırköy Bez Fabrikası’nda staj görmekteydi. (Yeni Ses, 22 Birinci kânun 1936, s.1).

⁹ Santralın inşaatı ile ilgili ihalede istenilen netice alınamamış olacak ki Sümer Bank Umumi Müdürlüğü 15 Haziran 1935’te yeniden ihaleye çıkmak için gazetelere ilan vermişti. (Cumhuriyet, Ulus, 15 Haziran 1937, s. 11).

¹⁰ Sudan düzenli yararlanmak suyu toplamak, muhafaza etmek ve bir suyunu sevk etmek amacıyla taş veya betondan yapılmış yapı, galeri. Santralın yapıldığı yer Ereğli’ye 17 km. uzaklıktadır. Su kayanın oyulması ile vücuda getirilmiş tünelden geçerek 2400 m uzunluğundaki kanaldan geçerek santrale ulaşıyordu. (Alageyik, Şubat 1951, s. 55).

İhalenin yine Ankara'daki Sümerbank Umum Müdürlüğünde eksiltme usulü ile 25 Şubat 1938'de yapılacağı ilgililere duyurulmuştu (Akşam, 7 Şubat 1938, s. 12; Son Posta, 7 Şubat 1938, s. 9).

Ayrıca kazan ve elektrik tesisatı dışındaki tüm makine aksamı Alman menşeli Hartmann Firması'ndan sipariş edilmişti (Ulus, 19 Şubat 1935, s. 1). Sümerbank, fabrikanın montaj işlerinde kullanılmak ve işi bittikten sonra geri gönderilmek kaydıyla bazı yabancı firmalardan malzeme getirilmesi için Bakanlar kurulunun onayını almış¹¹ ve Almanya'nın Rich Hartmann (Ulus, 19 Şubat 1935, s. 1; Cumhuriyet, 20 Şubat 1935, s. 5).¹² ve AEG¹³ ile İsviçre'nin Brown Boveri und Co. (T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2.64.35.11.) firmalarından montaj malzemeleri getirilerek¹⁴ çalışmalara başlanmıştı (Cumhuriyet, 6 Mayıs 1935, s. 13.). Fabrikanın Enerji santrali tesisatını Brown Boveri und Co. (BCA, 30.18.1.2.65.45.5.), elektrik tesisatını AEG firması yapacaktı (BCA, 30.18.1.2.54.31.9.). Cam çatı ise Almanya'nın J. Eberspaecher firması tarafından inşa edilecekti (Akşam, 16 Mart 1938, s. 6.). Montaj sırasında herhangi bir problem yaşanmaması için devlet, Almanya'dan teknik personel de getirmiş ve onları aileleri ile birlikte Ereğli'de istihdam etmişti (BCA, 030.18.01.02/86.20.2– 030.01.02/88.75.8.; Semiz, 2009, s. 79).

21 Nisan 1935'te Sümerbank İdare Meclisi Umumi Heyet (Genel Kurul) toplantısına sunulan 1934 yılı faaliyet raporunda, fabrikanın 1935 senesi sonlarına doğru 16.200 iş ve 200 tezgâhla faaliyete geçirilmesinin öngörülmüştü (Tan, 7 Mayıs 1935, s. 2.)¹⁵.

Sümerbank ayrıca fabrikanın yanında ülkenin kola ihtiyacını karşılamak üzere hammaddesi Ereğli ve çevresinde yetiştirilen patates ve mısır olan bir kola fabrikası yaptırmaya karar vermiş ve fabrika için lazım olan araziyi satın almıştı¹⁶.

Fabrika'nın İşletmeye Açılması (4 Nisan 1937)

Şubat 1936 itibariyle fabrikanın inşaatla ilgili işlerinin tamamlanmasıyla birlikte peyderpey getirilen makine aksamalarının montaj işlerine başlanmıştı (Cumhuriyet, 16 Şubat 1936, s. 8). Makinelerin montajı işlemleri de Mayıs 1936'da bitirilerek

¹¹ (T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2.54.31.9. 27 Nisan 1935 tarihli Bakanlar Kurulu kararname. Ereğli Bez Fabrikası için iade edilmek kaydıyla yurtdışından malzeme getirilmesine sonraki yıllarda da devam edilmiştir. 15 Temmuz 1939 tarihli Bakanlar Kurulu kararname.

¹² (BCA, 30.18.1.2.68.72.20.) 31 Ağustos 1936 tarihli Bakanlar Kurulu kararname.

¹³ (BCA, 30.18.1.2.63.25.6.) 3 Nisan 1936 tarihli Bakanlar Kurulu kararname.

¹⁴ Ereğli Bez Fabrikası için getirilen malzemeler fabrikadaki çalışmalar bittikten sonra hemen iade edilmemiş, İktisat Vekilliğinin önerisi ile 20 Temmuz 1938 tarihli Bakanlar Kurulu kararname ile Bursa Merinos ve Gemlik Suni İpek Fabrikası ile Malatya Bez Fabrikasının inşaatında da kullanılmıştır. (BCA, 30.18.1.2.84.67.15.).

¹⁵ Kayseri Mensucat Fabrikasının açılışı sırasında konuşan İktisat Vekili Celal Bayar da Ereğli Bez Fabrikasının 1935 yılı sonuna doğru açılacağı belirtilmişti. Bak. (Uyanış- Servetifünun, 26 Eylül 1935, s. 276- 277; Cumhuriyet, 17 Eylül 1935, s. 1).

¹⁶ Aktaran; (Kuruç, 1993, s. 266; Son Posta, 22 Şubat 1936, s. 5; Akşam, 27 Nisan 1935, s. 1; Akşam, 27 Nisan 1935, s. 1; Cumhuriyet, 6 Mayıs 1935, s. 13; Yeni Ses, 25 Birinci kânun 1935, s. 1). Günlük 1,5 ton üretim kapasitesi olan fabrika nişasta fabrikasının kurulup işletmeye açılması Mayıs 1943'te yapılabildi. (Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, Aralık 1969, s. 12).

(Cumhuriyet, 1 Mayıs 1936, s. 6, 26 Temmuz 1936, s. 1- 5), fabrikada haziran ayından itibaren deneme üretimine başlanacağı ve 1500 işçinin çalıştırılacağı kamuoyuna duyurulmuştu. (Cumhuriyet, 22 Eylül 1935, s. 10, 5 Nisan 1936, s. 11; Son Posta, Yeni Ses, 4- 18 Mart 1936, s. 1) İlk etapta enerji ihtiyacını 1700 KW saatlik termik santraldan sağlamıştı. Fabrika için ilçeye yaklaşık 16 km. uzaklıkta İvriz Çayı üzerinde kurulacak barajla beslenecek olan 2200 KW saatlik hidroelektrik santralinin (İstanbul Sergisi, 22 Ekim 1949, s. 2) tamamlanmasından sonra üretim maliyetinin daha aşağıya çekileceği hesaplanmıştı. (Cumhuriyet, 1 Mayıs 1936, s. 6, 14 İkinci kânun 1936, s. 9, 16 Şubat 1937, s. 4; Sümerbank, 1938, s. 12) Fabrikanın kuruluşunu takip eden aylarda da santralin inşaatı için çalışmalara başlanmıştı (Sümerbank, 1938, s. 12).

Fabrikanın müdürlüğüne Celal Edige atanmış¹⁷, fabrikada çalışacak doktorla, ticaret lisesi ve dengi okul mezunu memurların alınması için gazetelere ilan verilmişti (Cumhuriyet, 5 Nisan 1936, s. 11).

Fabrikanın işleyeceği pamuğun büyük bir kısmının Ziraat Vekâleti'nin Eskişehir'in şimalinde (Kuzey) ve Sakarya vadisinde ektirmekte olduğu Akala cinsi pamukla karşılanacaktı (Cumhuriyet, 1 Mayıs 1936, s. 6; Ulus, 24 Son kânun 1936, s. 6; Cumhuriyet, 16 Şubat 1937, s. 4; Son Posta, 17 Şubat 1937, s. 11). 18 Birinci teşrin 1936'da Adana'daki incelemelerinden dönerken Ereğli'yi de ziyaret eden İktisat Vekili Celal Bayar, fabrikanın deneme üretimini başarı ile tamamlandığını ve resmi açılışın en kısa zamanda yapılacağını açıklamıştı. (Akşam, 19 Birinci teşrin 1936, s. 2; Cumhuriyet, 19 Birinci teşrin 1936, s. 3; Kurun, 19 Birinci teşrin 1936, s. 2, Yeni Ses, 21 Birinci teşrin-25 İkinci kânun 1936, s. 1). Deneme üretimi sırasında elde edilen ürünlerin numuneleri, Kasım ayı başında Konya Ticaret ve Sanayi Odası'na gönderilerek tüccarların ilgisine sunulmuştu (Ekekon, 5 İkinci teşrin 1936, s. 2). Bayar'ın ardından fabrikayı ziyaret eden Cumhuriyet gazetesi muhabirlerinden A. Merkur de fabrikanın işlemeye başlamış olduğunu fakat bazı ufak eksikliklerin bulunduğunu ve bunların da ikmal edilmeye çalışıldığını yazmıştı (Merkur, 16 İkinci teşrin 1936, s. 4).

1937 yılının ilk aylarında fabrikanın deneme sürecinde olumlu sonuçların alınması ve 3.700 kW gücündeki asıl santralin devreye girmesiyle resmi açılışın yapılması için bir engel kalmamıştı. Başbakan İsmet İnönü 3 Nisan 1937'de Karabük Demir- Çelik Fabrikası'nın temelinin atılmasının ardından beraberindeki heyet ile birlikte Ereğli Fabrikası'nın açılışını yapmak üzere trenle ilçeye hareket etmişti.¹⁸ Heyeti, Konya Valisi Cemal Bardakçı, Konya Belediye Reisi Şevki Ergun ve Ereğli Bez Fabrikası Müdürü Celâl Edige, Ordu Müfettişi İzzettin (Çalışlar), Korgeneral Keramet'in ve Ereğli Kaymakamı öncülüğündeki bir grup karşılamıştı (Akşam, Cumhuriyet, Ulus, 4- 5 Nisan 1937, s. 1).

¹⁷ Celal Edige, mensucat eğitimini Almanya'da yapmıştı. (Köseleci, 25 İkinci teşrin 1936, s. 1).

¹⁸ Başbakan İnönü'nün beraberindeki heyette; Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras, İktisat Vekili Celâl Bayar, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Tarhan, İngiliz Büyükelçisi Sir Persi Loren, Orgeneral Fahrettin Altay, birçok milletvekili ve parti üyeleri bulunmaktaydı (Akşam, Cumhuriyet, Ulus, 4- 5 Nisan 1937, s. 1).

Toplam 3.943.000 lira harcanan (Cumhuriyet, Ulus, 6 Nisan 1937), s. 1- 5.)¹⁹ fabrikanın açılış töreni 4 Nisan 1937'de yapıldı. Akşam saatleri olmasına karşın halkın yoğun ilgi gösterdiği törende İsmet İnönü kısa bir konuşmanın ardından fabrikanın açılışını yaptı (Akşam, Cumhuriyet, Kurun, Tan, Ulus, 5 Nisan 1937, s. 1; Sümerbank X. Yıl, 1943, s. 51). Açılış konuşması için Anadolu Ajansı'na verilen demeçte İnönü şu ifadelerle yer vermişti:

“Ereğli Bez Fabrikasının resmen açılışını yaptım. On beş günden beri tam işleme başlamış olan bu fabrika, Sümerbank dokuma kurumlarının orta çapta bir örneğidir. 16.500 iğ ve 300 dokuma tezgâhı vardır. Diğer fabrikalardan daha ince kumaş dokuyacaktır. Tezgâhlarda bulunan ince bezler ve patiskalar seyircilerin takdirini celp etti. Fabrikanın boyahaneleri, laboratuvarları ve diğer kısımları vardır ve ileride büyütülmesi imkânı göz önüne alınmıştır. Ereğli Bez Fabrikasının az zamanda her aileye kendini sevdirecek çok önemli bir millet fabrikası olduğunu emniyetle söyleyebilirim” (İnönü, 2009, s. 287; Akşam, Son Posta, 6 Nisan 1937, s. 2; Cumhuriyet, Ulus, 6 Nisan 1937, s. 1- 5).

Açılışın ardından İnönü ve beraberindekiler faal haldeki iplikhane, dökümhane, boyahane, depo, santral ve su tesisatını gezmişler ve gördüklerinden memnun kalmışlardı. Fabrika Müdürü Celâl Edige, misafirlere tesisin teknik özellikleri, işleyişi, üretim kapasitesi ve üreteceği ürünler hakkında bilgiler vermişti. Fabrikanın şimdilik bir kısmının çalıştığını, iç kısımlarının %20, dışarıdan da bir misli daha genişletilebilecek şekilde kurulmuş olduğunu belirtti. Fabrikada 80 numara dikiş ipliğinin de üretilmesine çalışıldığını, bunun için Almanya'dan dört makinenin getirilerek monte edildiğini, kısa süreli deneme üretimimin ardından kombinanın genişletilmesine ihtiyaç duyulduğunu, mart ayında yeni siparişlerin verildiğini anlattı (Cumhuriyet, 5 Nisan 1937, s. 1- 7; Ulus, 5 Nisan 1937, s. 1- 5). Fabrikanın ilk çalışma gününde dokuduğu on renkten fazla ve hepsi, ayrı ayrı özelliklere sahip olan kumaşların sıralandığı masanın önüne gelindiğinde İngiliz büyükelçisi Sir Persi Loren, bu kumaşları çok zarif bulmuş ve üzerindeki gömleğinkine benzer bir kumaş yapılıp yapılamayacağını sormuştu. Fabrika direktörü de bir yıl içinde yapılabilecek konuma gelebilecekleri cevabını vermişti (Kutay, 10 Nisan 1937, s. 6).

Ereğli Bez Fabrikasının açılışında hazır bulunan gazetecilerden Ercümen Ekrem Talu, gazetesindeki yazısında fabrika ile ilgili intibalarını şu şekilde aktarmıştır:

“Fabrikanın iki tarafı memur evleri ile çevrili muntazam bir caddenin karşısında inşa edilmiş ve Ereğli'ye refah, neşe, huzur ve medeniyet getirmiştir. Yevmiyesi 30 kuruş ile 2 lira arasında değişen 800 işçi çalışmaktadır. En ince ve en zarif dokumanın üretimine bizzat tanıklık ettiğini belirterek insanların bunların yerli malı olduğuna zorlukla inanacaklardır. İmal edilen; hassa, patiska, poplin, masa örtüsü, peşkir ve mendillerin selofan ambalajlara

¹⁹ Ereğli Bez Fabrikası 1942 itibarıyla 18.400 iğ ve 329 dokuma tezgâhı ihtiva etmekteydi. (Sümerbank X. Yıl, 1943, s. 51); Fabrikada 1973'e gelindiğinde 32.612 iğ ve 394 dokuma tezgâhı ile 2.683 ton iplik ve 10.191.880 m dokuma üretilmekteydi. (Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank 1933- 1973, s. 34- 37).

yerleştirilerek depoda muhafaza edildiğine ve bunların piyasaya sürülmesiyle birlikte milli servetin yurtdışına gitmesine mâni olacağına”

dikkat çekerek Türk dehasının güç ve kabiliyetinin bu fabrika ile bir kez daha ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır. (Talu, 9 Nisan 1937, s. 7)

4 Nisan 1937’de “Ereğli Bez Fabrikası” adı atında çalışmaya başlayan işletmenin adı Haziran 1949’dan itibaren “Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi” olarak değiştirilmiştir (Polatoğlu, 2020, s. 151). 1955’e kadar 330 tezgâhla çalışmalarını sürdüren fabrika, bu tarihte dokuma kısmındaki mevcut eski tezgâhlardan bazıları üretimden çekilmiş yerlerine “drapen” dokuma tezgâhlarının montajı yapılarak tezgâh sayısı 387’ye çıkarılmıştır (Baltacıoğlu, Aralık 1976, s. 10). Fabrikanın iplik kısmına 1949 yılında temeli atılarak 1956’da açılan dikiş ipliği kısmı eklenmiş ve bu kısma 13 makine (5.616 iş) daha ilave edilerek fabrikanın iş sayısı 24.016’ya yükseltilmiş (Sümerbank, Aralık 1969, s. 12; Baltacıoğlu, Aralık 1976, s. 10)²⁰, 1975- 1980 döneminde ise konfeksiyon ve kolalama bölümleri kurulmuştur (Polatoğlu, 2020, s. 152; Eren, 2019, s. 75).

Fabrikanın Özellikleri

Fabrikanın girişinde kaloriferlerle ısıtılan idari bina (baş mühendislik dairesi) yer almaktaydı. Bölgede kışın şiddetli geçmesi nedeniyle pencereler ikişer camlı yapılmıştır. İşletmenin giriş kısmının karşısında asıl fabrika bölümü yer almaktadır. Yangın tehlikesine karşı garaj, itfaiye teşkilatı ve bir tulumba bulunmaktaydı (Köseleci, 25 İkinci teşrin 1936, s. 1; Yeni Ses, 15 Nisan 1937, s. 3).

Fabrika 46 makine, 18.400 iş ve 329 dokuma tezgâhı ile yıllık 6750 çalışma saati esası üzerinden 35.343 ton numara vater ipliği ve 6.350.000 bez imal edebilecek potansiyele sahiptir. (Apak, vd, 1952, s. 193, Altan, 1940, s. 189, Yalçınkaya, 1943, s. 105, Baltacıoğlu, 1976 s. 9, Ekekon, 9 Nisan 1937, s. 1, İstanbul Sergisi, 22 Ekim 1949, s. 2)²¹ 24’ten 60 numaraya kadar iplik yapabilmektedir. Apre ve boya teşkilatı vardır. İnce, beyaz ve renkli patiska, mendil, saten, çizgili ve ince pamuklu kumaş denilen zefir, pamuk, keten ve iplikten dokunan poplin üretmektedir (Cumhuriyet, 17 Teşrinisani 1934, s. 2, Sümer Bank, Temmuz- Eylül 1935, s. 13). Uzun elyaflı pamuklar ile üretim yapacak fabrikanın; tülbentlik bez anlamına gelen mermerşahi, seyrek dokunmuş astarlık ince bez olan salaşpur, patiska, saten ve mendil gibi ince dokuma çeşitleri üzerine yılda 4.500.000 m bez üretmesi planlanmıştır²². İplikhane, dokumahane, boyahane, ham madde daireleri ve büroları, yarı mamul ve mamul madde depoları tek bir çatı altındadır. Yalnız pamuk ambarları, asıl binaya bitişik olan bir yerde kurulmuştur. Kombinasyonun bir hususiyeti de dikiş ipliği yapabilecek tertibatı olmasıdır. Bunun için dört taraklı makineler getirilmiştir. Kombinasyonun senelik ihtiyacı, bir buçuk milyon kilo pamuktur (Kutay, 10 Nisan 1937, s. 6, Son Posta, 6 Nisan 1937, s. 2).

²⁰ İş ilavesi kararı 1939’da alınmış fakat savaş sebebiyle uygulama gecikmişti. (Ekekon, 12 İkinci teşrin 1939, s. 2).

²¹ 1967 yılında iplikhanede 16400 tanesi kumaş ipliği için, 5626 tanesi dikiş ipliği için olmak üzere toplam 24016 iş bulunmaktaydı (Endüstri, Eylül 1936, s. 221).

²² (Ereğli 30. Yıl Sümerbank s. yok), Çalışmalar, Bilgiler ve İşletme Çalışmaları başlığı ve ekleri.

Esas üretim alanını meydana getiren iplik, dokuma, boyahane kısımlarının yanı sıra laboratuvar gibi yardımcı birimleri de vardı. Ürün yelpazesi canfes, tülbent, renkli patiska, mermerşahi, salaşpor, mendil, beyaz ve renkli masa örtüleri, sofrta takımları, keten işleri, saten cinsi ince pamuklu kumaşlardan oluşmaktadır. 3.500.000 TL'ye mâl olmuştur (Ekekon, 9 Nisan 1937, s.1- 3).

Fabrika ağırlıklı olarak Adana (Çukurova) ve Eskişehir çevresinde üretilen pamuğu işlemekteydi (Kurun, 7 İkinci teşrin 1937, s. 5, Cumhuriyet, 8 İkinci teşrin 1937, s. 3, Sümerbank, Temmuz- Eylül 1935, s. 13). 1937 yılı içinde 443. 872 liraya 948. 674 kilo cleveland (klevland) ve akala cinsi pamuklardan satın almış ve 445.466 kilo iplik üretmiştir. Fabrika ilk dört aylık sürede 41 bin kilo iplik ve 100 bin metre kumaş imal etmiştir (Kurun, 7 İkinci teşrin 1937, s. 5, Cumhuriyet, 8 İkinci teşrin 1937, s. 4). Üç vardiya ile çalışmaya başladığı dönemde yılda 6.750 saat çalışarak 1.463 ton vater ipliği ve 6.298.000 metre bez üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır (Sümerbank,1945, s. 10).²³ İlk altı aylık imalat toplamı yalnız 148.309 kilo iken, ikinci altı ayda iplik imalatında artış oranı %100,4 olmuştur. Aynı yükseliş seyri bez imalatında da görülmektedir. 1937'nin ilk altı ayında 210249 metre olan bez imalatı ikinci altı ayda %172,4 artışla 572.736 metreye çıkmıştır (Ulus, 10 Nisan 1938, s. 2, Ekekon, 8 Mart 1939, s. 2). İplikler Avrupa'dan gelen benzerleri ayarında olduğu anlaşılmış ve piyasada dışardan geniş miktarda ithalata müsaade edildiği halde çok rağbet görmüştür. Yine Ereğli'de imal edilen ve kalite itibariyle memlekette benzeri olmayan bez çeşitleri, sofrta takımları ve saire çok beğenilerek tutulmuş, sipariş üzerine çalışmış olmamasına rağmen fabrika bütün mamulâtını satmaya muvaffak olmuştur. Fabrikanın ilk faaliyet yılının bir tecrübe yılı olmasına rağmen (Ulus, 10 Nisan 1938, s. 2) bir ay içerisinde 41.000 kg. iplik ve 100.000 m. bez üretmiştir. Ürünleri özellikle Buldan, Babadağ ve çevresi ile İzmir ve İstanbul'daki trikotaj ve çorap fabrikalarından son derece yüksek talep görmüş ve satın alınmış, hatta sağlamlık ve kalite yönünden Avrupa'dan gelen bezlerden daha üstün olduğu görülmüştür. Bezlerden banalar, mermerşahiler, patiskalar, muhtelif cins ve renkte masa örüleri ve peçetelerle poplin gömleklikler çok büyük ilgi görmüş, tüccarlar tarafından yarış edercesine bir taleple karşılanmıştı. Bu durum karşısında fabrika, müracaatlara yetişebilmek için talepleri bir sıraya koymak zorunda kalmıştı. (TBMM ZC, (18), 28. 5. 1937, s. 364, Ulus, 26 Mayıs 1937, s. 2, Kurun, 7 İkinci teşrin 1937, s. 5, Cumhuriyet, 8 İkinci teşrin 1937, s. 3, Ekekon, 8 İkinci teşrin 1937, s. 4, Akşam, 11 Nisan 1938, s. 6, Ekekon, 13 Nisan 1938, s. 2)

Ereğli Bez Fabrikası'nda farklı kalitede ince dokumalar üretilmekteydi. Bunlar arasında en çok mermerşahi talep görmekteydi. Bu üründe kullanılan Eti heykel figürü ile fabrika kendi markasını oluşturmuştur. Pamuklu dokuma miktarı 1937- 1942 döneminde ortalama altı kat artmış, 1939- 1942 döneminde ürün satışından yaklaşık bir buçuk kat gelir elde etmişti. Fabrikada, merserizasyon, kasar, top boyama, iplik

²³ Ereğli Bez Fabrikası'ndaki ince dokuma üretiminde ilk önce pamuklar temizleme silindirlerinden geçirilirdi. Pamuklardaki lifler açılır ve bunlara su katılırdı. Fital haline gelen yumaklar eşitlenirdi. İplikler ayarlanarak dokumacılara verilirdi. Çile haline getirilen iplikler boya yerlerine gönderilirdi. Daha sonra masaralara sarılır, çözülür ve dokuma tezgâhlarına gönderilirdi. En son aşamada bu iplilerden üretilen kumaşlar balya halinde satışa hazır bir hale getirilirdi. (Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi, Eylül- Ekim 1946, s. 13).

boyama ve apre birimleri de bulunmaktaydı (Toprak, 1988, s. 40). Fabrikanın ürettiği 40 Ne Merseze Makara Dikiş, 50 Ne Merseze Makara Dikiş, 40 Ne Merseze Masura Dikiş ve 40 Ne Merseze Bobin Dikiş iplikleri 15 Mart 1974'te Türk Standartları uygunluk belgesi almıştır (Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, Mart 1974, s. 5).

Bu süreçte kombinada ortalama 1.100 erkek ve 700 kadın çalışmıştır²⁴. Çalışanlar arasında teknik eleman statüsünde Almanlar da vardı (BCA. 030.18.01.02.86.20.2)²⁵.

Fabrikanın Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri

Fabrika teknik ve ekonomik alanda olduğu gibi sosyal, kültürel ve eğitim alanında da çalışanlara rahat bir ortam sunmuştur. Şef, ustabaşı, memur ve işçilere mahsus her türlü konfora sahip ilçe için birer yapı örneği niteliği taşıyan lojmanlar yapılmıştır (Aylık Yapı Sanatı, Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi (Arkitekt)), 1944, s. 9- 10, Mensucat Meslek Dergisi, Şubat 1951, s. 56, Kutay, 10 Nisan 1937, s. 6). İşçileri için bir okuma ve yazma, diğeri teknik bilgi vermek üzere iki kursu vardı. Her işçi senede 120-200 saat ders görerek mesleki bilgilerini nazarı sahada da arttırabilme şansına sahipti. Yeni çalışmalarına ekonomik ve endüstriyel bilgilerde katmak şartıyla daha rasyonel çalışmayı öğrenebilmekte (Mensucat Meslek Dergisi, Şubat 1951, s. 56), dönem sonunda yapılan ve Milli Eğitim tarafından da onaylanan sınavlarda başarı gösterenlere diploma alabilmekteydi (L'illustration de L'orient, Nisan, Mayıs, Haziran, 1950, s. 48- 49).

Fabrikanın 500 kişilik bir sinema ve temsil salonu vardı. Haftada iki defa memur ve işçilere sinema gösterisi yapılmış (Ekekon, 8 İkinci teşrin 1937, s. 4), ayrıca gerek halkevleri temsilleri gerekse gezici temsil grupları ve ülkenin tanınmış ses sanatkârları getirtilerek memur ve işçilerin kültürel ihtiyaçları karşılanmıştır. Gösterilen filmler haftada bir akşam Kızılay Kurumu'na verilerek hem Kızılay'a bir gelir temin edilmiş hem de halkın sinema ihtiyacı karşılanmıştır (Kurun, 7 İkinci teşrin 1937, s. 3).

Bunun dışında halkevi temsil kolu ve fabrikada çalışan yetenekli memur ve işçilerden oluşan saz grubu da etkinlikler yapmaktaydı. Ayrıca memurlara her ay iki defa danslı aile toplantısı yaparak kendi aralarında dayanışma, dinlenme ve eğlenme yoluyla çalışma şevki, hevesi ve enerjilerini artırma fırsatı verilmişti (L'illustration de L'orient, 1950, s. 48- 49, Semiz, 2009, s. 79). Fabrikanın Sümerbank Gençlik Kulübü adını taşıyan bir spor kulübü vardı. Kulüpte, futbol, voleybol, tenis, bisiklet ve atletizm şubeleri faaliyet gösteriyordu (Mensucat Meslek Dergisi, Şubat 1951, s. 56). Futbol kolu 1949 Konya şampiyonu olmuştur (Ereğli 30. Yıl Sümerbank s. Yok)²⁶.

²⁴ Mehmet Şakır Altan, Fabrikada 1938 yılında 1100, 1939 yılında 1500 işçinin çalıştığını ayrıca fabrika kadrosunda 35 memur, 38 teknisyen ve üç hastane çalışanın bulunduğunu yazmaktadır (Altan, 1940, s. 189, Sümerbank X. Yıl, s. 51). Ereğli Bez Fabrikası'nda 1967 yılı itibarıyla 1.857 işçi ve memur çalışmaktaydı (Ereğli 30. Yıl Sümerbank, s. yok).

²⁵ Muhasebe ve işletme organizasyonlarını Hollerith sistemini hayata geçirmek üzere Alman kökenli Yahudi'nin çalıştırılmasına dair 3 Haziran 1939 tarihli kararname (BCA. 030.18.01.02.88.75.8.). İvriz santralinde Alman kökenli elemanların çalıştırılmasına dair 31 Temmuz 1939 tarihli kararname.

²⁶ Fiskos başlığı, Burada şampiyon takımın bir fotoğrafı da mevcuttur. (Semiz, 2009, s. 80).

Fabrikada çalışan her işçiye günde bir öğün 1700 kalori taşıyan, iki kap yemek ile 450 gramlık bir ekmek veriliyordu (Sümerbank Birleşik Pamuk İpliği ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi Ereğli Bez Fabrikası Dâhili Talimatname, 1939, s. 11). Çocuklu işçilere hizmet süresine göre çocuk, çocuğu olacaklara hizmet süresine göre doğumdan sonra doğum, evlenecek işçilere sürelerine göre 1- 2 aylık kazanç tutarına göre evlenme yardımı yapılıyordu²⁷. 12 ile 16 yaş arasındaki küçük işçilere gelişimlerine destek olmak için her gün normal gıdalara ilave olarak 250'şer gram süt veriliyordu. Fabrikada çalışanların 0- 2 yaş arası çocukları için bir kreşi de vardı. Çocuklu işçiler çalıştıkları zaman içinde bebeklerini kreşe bırakabilirlerdi²⁸. Mama, uyku ve temizlikleri ile giyimleri kreş hemşireleri tarafından karşılanıyordu (L'illustration de L'orien, 1950, s. 49). 15 yıl ve daha yukarı bir süre fabrikada çalışan işçiler çalışma süresi ile artmak üzere kıdemli işçiliğe teşvik primi ile ödüllendiriliyordu (L'illustration de L'orient, 1950, s. 49, Semiz, 2009, s. 80)

Sümerbank'ın diğer fabrikalarında olduğu gibi Ereğli fabrikasında da öncelikle çalışanlarının ilkökul çağındaki çocukları için bir ilkökul bulunmaktaydı. Okulun inşaatı 1945'te tamamlanmış, 1947'de de dönemine göre konfor sayılacak kalorifer tesisatı döşenmiştir (Sümerbank 1947 Senesi İdare Meclisi Raporu, 1948, s. 39).

Fabrikanın her türlü modern tesisatı ihtiva eden on beş yataklı ilk yardım hastanesi ve küçük bir eczanesi vardı. Hastalanan işçiler, fabrika hastanesinde parasız faydalandırılıyor, basit ameliyatları da herhangi bir ücret alınmadan yapılıyordu. Doktorların göreceği lüzuma göre mesleki hastalıklar ile kaza ve annelik hallerine ait masraflar sigorta kurumunca ve diğer hastalıklar da fabrika tarafından sanatoryumlarda tedavi ettiriliyordu²⁹. Ölen işçilerin ailelerine 30 günlük kazanç tutarından başlamak üzere her iş senesi için onar günlük kazancı kadar ölüm yardımı veriliyordu³⁰.

Fabrikada disiplin ve güvenliğe büyük önem veriliyordu. Çalışanların tesislere giriş ve çıkışlarında üst araması yapılıyor, zorluk çıkaranların işine son verilebiliyordu³¹. Hak kayıpları ve işe son verme gibi uygulamalara karşı işçiler 1948 yılından itibaren kendi aralarında örgütlenerek Konya Ereğli Mensucat İşçileri Sendikasını kurmuşlardı. Sendikanın amacı, tüzüğünün 3. Maddesine göre:

“Üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak; mevcut kanunlar dairesinde iktisadi, içtimai ve medeni seviyelerinin yükseltilmesine çalışmak, üyeler arasında tesanüt ve her türlü yakınlaşmayı sağlamak ve üyelerini mahkemeler,

²⁷ Kızını evlendirecek işçilere bu yardımın yarısı yapılırken, Karı- kocanın her ikisi de işçi ise yardımlardan ikisine de faydalanabiliyordu.

²⁸ Kreşlerin inşaatları 1944'te tamamlanarak hizmete girmişti. (Sümerbank 1944 Senesi İdare Meclisi Raporu, 1945, s. 5).

²⁹ Ereğli Bez Fabrikası Dâhili Talimatname, 1939, s.7.

³⁰ (L'illustration de L'orient, 1950, s. 49, Semiz, 2009, s. 80)

³¹ İdarenin gerekli görmesi durumunda fabrika içinde de ani aramalar yaptırabilirdi. (Ereği Bez Fabrikası Dâhili Talimatname, 1939, s. 11.)

devlet daireleri ile özel ve tüzel kişiler nezdinde temsil etmek” şeklinde tanımlanmıştır. (Hür Bilek, 17 Temmuz 1948, s. 4)³².

Fabrika'nın Bölgeye Yaptığı Katkılar

Fabrikanın Ereğli’de meydana getirdiği ekonomik değişim, ilçenin imar yapısına da yansımıştı. İlçeyi imar etmek ve güzelleştirmek için Ereğli Belediye Başkanı Rasim Erel’in öncülüğünde hazırlatılan imar planı ve haritası için Dâhiliye Vekâleti tarafından belediyenin imar heyetine önemli sayılabilecek bir bütçe ayrılmıştı. Bu bütçe ile ilçedeki eski kerpiç evlerin yanında yeni betonarme binalar inşa edilmiş, sokaklara parkeler döşenmiş, modern bir park, sebze pazarı ve mezbaha yapılmıştır (Ekekon, 11 Nisan 1938, s. 3). İnşa edilen yapıların mimari kimliğine bakıldığında, dönemin “modern” çizgisinden izler görülmektedir. İlçenin, fabrikanın kuruluşundan önceki ve on yıl sonraki mimari kimliği karşılaştırıldığında Cumhuriyet dönemi mimari tarzının ne kadar büyük bir iz bıraktığını görmek mümkündür.

Ereğli Bez Fabrikası, ilçe ekonomisinin canlanması ve refahının artması bakımından önemli katkılar sağlamış, memur ve işçilere verilen ücretler Ereğli ekonomisini hareketlendirmiştir (Ekekon, 8 İkinci teşrin 1937, s. 4). Fabrikanın çalışanlarına verdiği ücretler ve ilçeye yaptığı katkı refah seviyesinin artışına uygun olarak hayat pahalılığını da beraberinde getirmiştir. Ancak çevrede bu durum bir olumsuzluk olarak algılanmamış, aksine köylünün ürettiklerinin değer kazanması olarak kabul görmüştür (Kurun, 7 İkinci teşrin 1937, s. 5, Cumhuriyet, 8 İkinci teşrin 1937, s. 5, Ekekon, 8 İkinci teşrin 1937, s. 5).

Sümerbank, fabrika yerleşkesi ve çalışanlarının kentteki sosyal etkisi, yerelden çok Ankara’nın yarattığı atmosferin bir sonucudur. Çoğunlukla büyük şehirlerden gelen ve resmî ideolojinin beklentileri doğrultusunda giyinen fabrikadaki memurların hayat tarzları örnek kabul edilmiş ve ilçedeki sosyal hayat, eğlence ve giyim alışkanlığı büyük ölçüde değişmiştir (Kurun, 7 İkinci teşrin 1937, s. 5, Cumhuriyet, 8 İkinci teşrin 1937, s. 5, Ekekon, 8 İkinci teşrin 1937, s. 5).

Fabrikanın kuruluşu ile beraber ilçeyi besleyen köylerin refahını arttıracak yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. İlçe merkezine bağlı Alhan, Hacı Bekir ve Taşağıl köylerinde artezyen kuyularının açılması ve su tulumlarının yaptırılmasına katkı sağlanmış (Ekekon, 31 Kanuni sanı 1938, s. 2, Yeni Ses, 2 Şubat 1938, s. 2), münferit faaliyet gösteren dokumacılara ve dokumacılık kooperatiflerine destek verilmiştir (Modern Türkiye, Kasım 1958, s. 22). Fabrikanın enerji ihtiyacını sağlayan İvriz’deki hidroelektrik santralının ihtiyaç fazlası elektriği, ilçenin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmıştır.

Fabrikanın faaliyete geçişi ve sağladığı destekler ve çalışanlarının %80’ninin Ereğli ve yakın çevresinden karşılanması, Ereğli’nin nüfus yapısına da yansımış ve ilçe nüfusunun hızla artmasına sebep olmuştur. Ereğli 1927’de 7.476 nüfuslu geçiminin

³² Sendikanın kurulmasının ardından 5 Aralık 1948’de Çalışma Bakanlığı Baş Müfettişi Sami Nenekli, Konya Bölge Çalışma Müdürü Ahmet Bilgin’le birlikte Sendikayı ziyaret etmişlerdi. İşçilerin dertlerini dinleyerek ve işçilerin daha verimli çalışabilmeleri konusunda nelerin yapılabileceği konusunda görüşmeler yapmıştı. (Hür Bilek, 18 Aralık 1948, s. 3).

tamamına yakının tarımdan sağlayan bir kasabaydı. Sümerbank bez fabrikasının kurulmasıyla birlikte İlçe merkezinin nüfusu hızla artarak, 1935'te 9.544'e, 1940'ta 12.561'e, 1945'te 15.729'a ve 1950'de 18.545'ya ve 1955'te 24.123'e yükselmiştir (T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1959 İstatistik Yıllığı, s. 58- 59). Konya'nın hiçbir ilçesinde bu kadar hızlı nüfus artışı görülmemektedir. Hızlı nüfus artışı, fabrikanın ilçeye yaptığı ekonomik katkının önemli bir göstergesidir.

Sümerbank Ereğli Bez Fabrikasına, 1983 yılında, yeniden yapılanma programı kapsamında, 90 adet Fransız yapımı dokuma tezgâhı alınmıştır. Bu yeni tezgâhlarla birlikte fabrikadaki tezgâh sayısı 294'e, günlük pamuklu kumaş dokuma kapasitesi ise 40,000 metreye ulaşmıştır (Bahadır Nurol, 2015, s. 559).

Sümerbank Ereğli Dokuma Fabrikası Eylül 1987'de özelleştirme kapsamına alınmış, 1997 yılında Albayrak Tekstil tarafından satın alınarak adı Albayrak Ereğli Tekstil Fabrikası olarak değiştirilmiştir. Önce askeri tekstil fabrikasına dönüştürülen Fabrika Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyacı olan askeri kıyafetleri üretmeye başlamıştır. Sümerbank dokuma fabrikasının işlevini yitirmesi ve özelleştirme kapsamına alınması, fabrikaya bağlı memur evleri ve işçi lojmanlarının zarar görmesine sebep olmuştur (Eldeş, 2019, s. 43).

Sonuç

Türkiye'de sanayileşme hareketini başlatan ve devlet tarafından yapılmış ilk tesislerden birisi olma özelliğini taşıyan Sümerbank Ereğli Bez Fabrikası, yapıldığı dönem ve konumu itibariyle, büyük bir devrimin eseridir. Yapılış amacı, ekonomik ve sosyal işlevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma çabalarıyla doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı tesis, sadece Ereğli ve çevresi için değil "modern" Türkiye hakkında genel bir değerlendirme yapma fırsatını vermektedir.

Sümerbank bünyesinde kurulan pek çok fabrika binasında bulunan ve fabrika çalışanları ve ailelerinin faydalandığı sinema salonları, spor alanları gibi sosyal ve kültürel birimler, Sümerbank'ın sadece sanayide değil, toplumun hayat tarzında da yeniliklere imza atmasını sağlamıştır. Ereğli Pamuklu Dokuma Fabrikası, ilçenin nüfusunun artması ve şehrin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Fabrika, sosyal tesisleri, okulu ve lojmanları ile çevresi için sosyal ve kültürel değişimin öncülüğünü yapmıştır. Memur ve işçi konutlarının içindeki yeşil alanlar ise, Ereğli ve çevresi için önemli bir kentsel peyzaj örneği olmuştur. Yapılış amacı, ekonomik ve sosyal işlevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus- devlet oluşturma çabalarıyla doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı tesis, sadece Ereğli merkezli değil, o dönemde oluşturulmaya çalışılan modern Türkiye hakkında genel bilgi vermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Fabrika uluslararası iktisadi iş birliğinin kuruluşu bakımından önem taşımaktadır. Lozan Antlaşması görüşmelerinde Türkiye'nin yabancı sermaye düşmanı olarak gösterilmesi çabalarının gerçekleri yansıtmadığını ortaya koymuştur. Bu itibarla fabrika, hem Türk- Sovyet dostluğunun hem de Batı sermayesinin Türkiye'ye gelmesini sağlaması bakımından öncü kuruluşlar arasında yer almıştır.

Kuruluşundan faaliyetlerini sonlandırdığı döneme kadar, çalıştırdığı eleman sayısı, bünyesinde bulundurduğu eğitim kurumları, memur ve işçiler için kurulan lojmanları,

sendikaları, sportif ve kültürel etkinlikleriyle Ereğli ilçesini ve çevresinin yeniden şekillenmesi ve modernleşmesine önemli katkı sağlamış, kentin yaşam dolu bir yer haline dönüşmesine öncülük etmiştir.

Extended Abstract

The spread of the effects of the 1929 World Economic Depression in Turkey as well as in the world shook the confidence in the market economy. And in many countries, the idea of conducting state intervention in a planned way was open to discussion. After the 1929 World Economic Depression, Turkey became one of the countries that switched to a planned economy and established many factories within this framework. It was decided to establish Sümerbank Ereğli Cloth Factory within the framework of the First Five-Year Industry Plan. Among the plots located in different locations, the area around the station was chosen as the most suitable place and the foundation of the factory was laid on October 20, 1934. Sümerbank also decided to build a starch factory next to the factory, the raw material of which was potatoes and corn grown in Ereğli and its surroundings, to meet the country's starch needs, and bought the land for the factory.

It is envisaged to produce finer weaving compared to other cotton weaving factories. The factory, whose plans and projects were prepared by the Sümerbank Science Committee, is, in this respect, a work of Turkish engineers. All machinery parts except the boiler and electrical installation were supplied from Germany and mounted. Construction and installation works were completed towards the end of the summer of 1936. After the trial works, it was opened on April 4, 1937, and started production. Most of the cotton to be processed by the factory was met by the Akala type cotton that the Ministry of Agriculture was planting in the North of Eskişehir and the Sakarya valley.

In the factory, besides the yarn, weaving and dyeing sections that make up the main production area, there are also auxiliary units such as laboratories. The product range consists of love [obsolete], cheesecloth, colored batiste, mermerşahi, salaşpore, handkerchief, white and colored tablecloths, tableware, linen work, satin type fine cotton fabrics.

The factory offered a comfortable environment to its employees in the social, cultural, and educational fields as well as in the technical and economic fields. Lodgings and training areas have been built for chiefs, foremen, civil servants, and workers, which are examples of buildings for the district with all kinds of comfort. In addition, a kindergarten, first aid hospital, cinema, theater, and sports areas were built for the children of the employees between the ages of 0-2.

The factory, like other State Economic Enterprises, had its heyday in the 1950s. It was included in the scope of privatization in 1987. It was purchased by Albayrak Tekstil in 1997 and its name was changed to Albayrak Tekstil.

Sümerbank Ereğli Cotton Weaving Mill played an important part in the increase of the district population and the development of the city. The factory has led the social and cultural change with its social facilities, school, public housing, and surroundings.

The green areas inside the civil servants' and workers' residences have become an important example of the urban landscape for Ereğli and its surroundings. Its purpose of construction, economic and social functions are directly related to the efforts of the Republic of Turkey to create a nation-state. Therefore, the facility is important in terms of providing general information not only about the center of Ereğli but also about the modern Turkey that was tried to be founded at that time.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri: TC, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA, 30.18.1.2.65.45.5.
 BCA, 30.18.1.2.63.25.6.3.
 BCA, 030.01.02/88.75.8.
 BCA, 30.18.1.2.54.31.9.
 BCA, 30.18.1.2.64.35.11.
 BCA, 30.18.1.2.84.67.15.
 BCA, 030.18.01.02/86.20.2.
 BCA, 30.18.1.2.54.31.9.27.
 BCA, 30.18.1.2.68.72.20.31.

Taranan Gazeteler:

(Alıntı yapılan gazetelerin künyeleri dipnotlarda belirtilmiştir.)

Akşam, (1932- 1938)
 Akşam Postası, (1934)
 Babalık (Konya), (1934)
 Cumhuriyet, (1932- 1937)
 Ekekon (Konya), (1937- 1939)
 Hâkimiyeti Milliye, (1934)
 Halkın Sesi, (1934)
 Hür Bilek, (1948)
 Kurun, (1937)
 Milliyet, (1935)
 Son Posta, (1936- 1938)
 Tan, (1936- 1937)
 Türksözü, (1934)
 Ulus, (1935- 1938)
 Vakit, (1932)
 Yeni Mersin, (1934)
 Yeni Ses, (Konya), (1935- 1938)
 Yeni Yol (Trabzon), 1934
 Zaman, (1934)
 Zaman (Konya), (1934)

Resmi Yayınlar:

TBMM Zabıt Ceridesi, (1933), Devre 4, C. 15, 18. 05. 1933, Ankara, TBMM Matbaası
TBMM Zabıt Ceridesi, (1934), Devre 4, C. 22, İçtima.3, Ankara, TBMM Matbaası
TBMM Zabıt Ceridesi, (1937), Devre 5, C. 18, 28. 5. 1937, Ankara, TBMM Matbaası
T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1959 İstatistik Yıllığı, Yayın No: 380.

Kitap ve Makaleler:

Alageyik, Ö. (1951, Şubat). Sümerbank Ereğli pamuklu sanayi müessesesi. *Mensucat Meslek Dergisi*, C. 4, S. 2, 55- 56.
 Altan, M. Ş. (1940). Konya'nın iktisadi bünyesine bir bakış. İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
 Apak, K. & Cevdet A. & Mehmet A. (1952). *Türkiye'de devlet sanayi ve maden işletmeleri*, İzmit: Selüloz Basımevi.
 Atay, F. R. (1934, 2 Birinci teşrin). Yolumuz. *Hâkimiyet-i Milliye*.

- Ayın Tarihi*. (1934, Ağustos). S. 9.
- Baltacıoğlu, A. (1976, Aralık). Ereğli pamuklu sanayii müessesesi. *Sümerbank*, C. 15, S. 174, 10.
- Başvekil Ereğli’de memleketin ekonomik (ekonomik) varlığını anlattı. *Milliyet*, 21 Teşrinisani 1934.
- Bilge, S. (1992). *Güç komşuluk*, Ankara. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cemal, N. (1935). Fabrika inşaatında erazi (arazi) seçimi. *ARKİTEKT*, (Aylık Yapı Sanatı, Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi), S. 3, 85- 86.
- “Dokuma Fabrikamız Açıldı”, *Ekekon*, 9 Nisan 1937.
- Eldes, I. Y. (2019). *Sümerbank fabrikalarının dönüşümü (1935- 2019)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Endüstri*, (1936, Eylül). Yıl 22, S. 1.
- Eren, A. A. (2019). *Birinci sanayi planı kapsamında kurulan Sümerbank dokuma fabrikalarında sosyal ve kültürel uygulamalar (1935-1950)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ereğli bez fabrikası tüccarlardan büyük bir sipariş aldı. *Ulus*, 26 Mayıs 1937.
- Ereğli bez fabrikası. *Cumhuriyet*, 8 İkinci teşrin 1937.
- Ereğli- Konya. *Modern Türkiye*, Kasım 1958, 22.
- Ereğli mensucat fabrikasında mesut bir gün. *Hür Bilek*, 18 Aralık 1948.
- Ereğli Pamuklu sanayi müessesesi: Sümerbank. *İstanbul Sergisi*, S. 22, 22 Ekim 1949.
- Ereğli 30. yıl- Sümerbank Ereğli pamuklu sanayii müessesesi. Ankara 1967, s. yok.
- Ertan, T. F. (2011). İsmet İnönü’nün Rusya gezisi. *Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk - Rus İlişkileri” I. Çalıştay Bildirileri, 14- 15 Mayıs 2010*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Fabrika Ereğli’ye yeni bir manzara ve yeni bir hayat getirdi. *Ekekon*, 8 İkinci teşrin 1937.
- İnönü, İ. (2003). *Konuşma, demeç, makale, mesaj ve söyleşiler (1933- 1938)*. (İ. K. Turan, haz.). Ankara, TBMM Kültür Sanat yayınları.
- İsmet İnönü’nün hatıraları*, (2009). C. 2, (S. Selek, haz.). Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Glasneck, J. (1976). *Kemal Atatürk ve çağdaş Türkiye*. (A. Gelen, çev.). Ankara: Onur Yayınevi.
- Gönlübol, M. & Cem S. (1968). *Olaylarla Türk dış politikası 1919- 1965*, Ankara, AÜSBF Yayını.
- Gunce, E., (1967). “*Early planning experiences in Turkey*”, *planning In Turkey (selected Papers)*, (S. İlkin- E. İnanç, ed.). Ankara: ODTU Faculty of Administrative Sciences, Publication No. 9, 117- 132.
- Kayseri kombinasi büyük törenle açıldı. *Uyanış- Servetifünun*, C. 78, S. 14, No. 2040/355, 26 Eylül 1935, 276- 277.
- Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, S. 95- 96, Eylül- Ekim 1946, Konya.
- Köseleci, H. (1936, 25 İkinci teşrin). Ereğli bez fabrikası, *Yeni Ses*.
- Kuruç, B. (1993). *Belgelerle Türkiye iktisat politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No. 580, C. 2.
- Kutay, C. (1937. 10 Nisan). Ereğli kombinasında kumaş dokuyan iki kız Sabriye Akgün ve Afife Şen. *Ulus*.
- L’illustration de L’orient Konya özel sayısı*, No. 23, 24, 35, Nisan, Mayıs, Haziran, İstanbul 1950, (48- 49).
- Mensucat Meslek Dergisi*, C. IV. S. 2, Şubat 1951.
- Merkur, A. (1936, 16 İkinci teşrin). Ereğli bez fabrikası. *Cumhuriyet*.
- Nurol, B. (2015). Kayıp sınıfın peşinde. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 70, No. 3, Ankara, 541- 570.

- Orloff, (1932, 22 Eylül). Pamuklu sanayii hakkında iktisadi rapor. 22 Eylül 1932 tarihli rapor.
- Özeken, A. A. (1942, Nisan, Temmuz). Sanayi tesis yerleri problemi ve Türkiye'nin sınaî kalkınmasında tesis yeri davası. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 3, S. 3- 4, 345- 375.
- Pamuklu İstiklali için. *Hâkimiyeti Milliye*, 7 İkinci teşrin 1934.
- Polatoğlu, M. G. (2020). *Türkiye Cumhuriyeti devleti'nin ilk planlı dönem sanayileşme faaliyetleri (1934- 1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Semiz, Y. (2009). Cumhuriyet döneminde Konya'da sanayii. *Konya Kitabı XII.*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayını, 77- 99.
- Semiz, Y. & Toplu, G. (2019, Nisan). Cumhuriyet döneminde devlet tarafından kurulan ilk sanayi kuruluşu Kayseri Sümerbank bez fabrikası. *SUTAD*, (45): 29- 59
- Sümerbank 1933 senesi idare meclisi raporu*. 9 Kânunusani 1934.
- Sümer Bank üç aylık bülten*. S. 3, Temmuz- Eylül 1935.
- Sümerbank 1937 senesi idare meclisi raporu*. Ankara 1938.
- Sümerbank birleşik pamuk ipliği ve dokuma fabrikaları müessesesi Ereğli bez fabrikası dâhili talimatname. (1939), İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi.
- Sümerbank X. Yıl*, (11. 7. 1933- 11. 7. 1943), (1943). İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Sümerbank amele evleri ve mahalleleri. *Arkitekt*, (*Aylık Yapı Sanatı, Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi*), (1944). İstanbul, S. 1- 2, (S. 145- 146), 9- 10.
- Sümerbank 1947 senesi idare meclisi raporu*. (1948). Ankara.
- Sümerbank Ereğli bez fabrikası, otuzuncu yıl*. (1967). Ankara: Ereğli Sümerbank Yayını.
- Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, (1969, Aralık). S. X.
- Sümerbank Ereğli pamuklu sanayi müessesesi ile tse marka sözleşmesi imzaladı. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, (1974, Mart). S. 147, 5.
- Talu, E. E. (1937, 9 Nisan). Karabük'te ve Ereğli'de Neler Gördüm? *Son Posta*.
- Tekeli, İ. & Salim İ. (1982). *Uygulamaya geçerken Türkiye'de devletçiliğin oluşumu*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını.
- Tokgöz, E. (2001). Atatürk dönemi iktisat politikaları. *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, (B. Yediyıldız, ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını, 18- 36.
- Zafer, T. (1988). *Sümerbank*. İstanbul: Creative Yayıncılık, 1988.
- Vandov, D. (2014). *Atatürk dönemi Türk- Sovyet ilişkileri*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yalçinkaya, E. (1943). *Konya, iktisadi ve turistik*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

EKLER

EK 1: Ereğli Bez Fabrikasının montajında kullanılacak malzemenin işi bittikten sonra iadesini ön gören belge

Ereğlide kurulacak bez fabrikası

İsmet Paş., dün merasimle fabrikanın temelini attı

Başvekilimiz söylediği nutukta bu fabrikanın İktisadiyatımıza yapacağı faydaları anlattı
Cumhuriyet 21 Teşrinisanı (Kasım) 1934 s. 1

Büyük bez fabrikasının kurulduğu Ereğliden bir manzara

Ereğli «Konyada» 20 (Hususi) — Başvekil İsmet Paşa Hazretleri, Ökonomi Bakanı Celâl Bayar ve Nafia Bakanı Ali Beylerle Sümer Bank müdürü Nurullah Esat Bey ve diğer zevatı taşıyan hususi tren, yolda - ki duraklarda biriken halkın coş - kunu sevgi ve saygı tezahürleri ara - sında Ereğliye doğru ilerliyordu.

Başvekilin Yerköydeki tetkikleri
Başvekil Paşa gece saat 24 te

Yerköyden geçerken trenin inerek buğday ambarlarını gezdi. Ziraat Bankasına buğday satmağa gelmiş olan köylülerle görüştü.

İsmet Paşa Hazretleri, Turhal - dan dönerlerken, mahsulünü Ban - kaya satmağa gelen köylülerin faz - la bekletilmemesi için emirler ver - mişlerdi. Bu münasebetle tekrar tahkikatta bulundular ve yeni di -

(Mebadi beşinci sahifede)

Ereğli Bez Fabrikası temel atma

Ek 2: Ereğli Bez Fabrikası için yurtdışından getirilecek malzemeler ve İvriz Santralında çalıştırılacak personel ile ilgili Bakanlar Kurulu kararı

T. C. BAŞVEKÂLET BAKANLAR MÜDÜRLÜĞÜ	Kararname	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET BAŞLIĞI
Karar sayı 2 5260		
<p>Sümerbank tarafından Ereğlide kurulmakta olan bez fabrikası tesisatının montajında kullanılmak üzere Almanyadan getirilmesi gerekli ilişik listede yazılı montaj aletlerinin, Gümrük Tarife Kanununun 5 nci maddesinin 17 incifakrasına göre, işi bittikten sonra geri gönderilmek kaydile muvakkaten memlekete sokulması; İktisad Vekillığının 28/8/936 tarih ve 9725/36607 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 31/8/936 da onanmıştır.</p>		
31/8/936		
REİSİCÜMHUR <i>K. Atatürk</i>		
Baş. V. <i>[Signature]</i>	Ad. V. <i>[Signature]</i>	M. M. V. <i>[Signature]</i>
		Da. V. <i>[Signature]</i>
Ereğli Bez Fabrikası için Alman'dan bazı malzemelerin getirilmesine dair karar		

T. C.
BAŞVEKÂLET
BARIŞLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısın
2

11643

Kararname

İlişik listede adları ve hüviyetleri yazılı ecnebilere Ereğli bez fabrikası İvriz kuvvet santralında çalıştırılmalarına izin verilme-
si; Dahiliye vekilliginin muvafakatine atfen İktisat vekilliginin 25/7/
939 tarih ve 28661/9856 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine 2007
sayılı kanunun 2 inci maddesinin B fıkrasına tevfi kan İcra Vekilleri -
Heyetince 3 1. TEMMUZ 1939 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmail İsmail

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
B. T. Bayraktar Petrol Çekirge H. İsmail Tayyar İsmail H. Sarıoğlu
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. ve Ma. V. V. S. I. M. V.
Günel A. F. Cebesoy H. Akis Y. H. Aktaş

Alman Kökenli uzmanların Ereğli İvriz Santralında çalıştırılmalarına izin veren belge

Ereğli Bez Fabrikasının Açılışı

5 Nisan 1937

ADIMIZ, ANDIMIZDIR

HER YERDE 5 KURUŞ

6 incida
Ankara Gücü Doğan
Sporu 5 - 1, Beşiktaş
Üçok'u 4 - 1 yendi.

Ereğli Kombinası açıldı

Başbakanımız Ereğlide
İsmet İnönü Ereğliye
giderken Kayseri
kombinasını da gezdi

Yollarda tezahürat yapıyor

Kayseri, 4 (Hususi surette giden arkadaşlarımızdan) — Karabük demir ve çelik fabrikalarının tesisi adına üretilen yapıldıktan sonra Ereğli kombinasını incelemeye gelmek için Ereğliye gitmekte olan Başbakan İsmet İnönü ve refakatinde bulunanlar bu sabah saat 8.45 de Kayseriye gelmişlerdir. İstasyon, büyük İsmet İnönü karşılamak üzere gelen binlerce kayserili ile dolu idi. Küçük bir mektebli kız Başbakanımıza kendü eliyle topladığı bir demet menekçe verdi.

Başbakan haluku çok içten gelen sevgi gösterileri içinde ve yanında Tevfik Rüfüt Arzu, Celâl Bayar, Rüza Tarhan ve İngiliz Büyükelçi Sir Percy Loren olduğu halde otomobillerle menücat kombinasına gittiler. Kombinamızın memurları ve amele evleri ile hastahanesine kadar bütün tesisatını gözden geçiren İsmet İnönü alkallardan türlü meslekler üzerinde rahat istedi ve işçileri görünüşü.

Bu sırada fabrika avlularında büyük küçük binlerce halk hep bir ağızdan 10 yıl mazur söylüyorlardı. Başbakanımız yavaşlıklarını her halinde ayrı ayrı dikkatle buldu.

Aile apartmanlarını gezerken karşılaştığı memur ve amele hayranlarına her sözünü ve bir hitapları olup olmadığını sordu. Bayanların hepsi her tür-

Başbakanımız tarafından dün işleme açılan Ereğli menücat kombinasyonu ve Ereğli'nin genel görünüşü

Gündelik

Uç nutuk

On sekiz sene evvel tabiiatın insanlara neye ve nasıl davrandığı bir hafta gününde (1), Türkiye'nin aştığı devleti ve vatanı vatanı ve yine bir hafta günü (2) ülke milletinin geleceği ve kalkışı bir hafta keşif ve keşif meselesinin bütün bakışlarda, en geniş ölçüde gösteren iki hafta karşılaştırmaları.

Milletlerin değil, fertlerin hayatında bile çoğunlukla bir arada olmayan bir hafta içinde hangi mucisler Türkiye'nin 90 bin yıl önceki Karabükten, başbakanın, başkanın, dost memleket milletleri ve büyük endüstri adamlarına karşısında gelecek günleri omuzlayacakları bu soruları cevap vermişlerdir?

Başbakanın Karabükte söylediği sözler...

Ispanyanın kontrolü

Hazırlıklar önümüzdeki hafta içinde bitecek

Paris, 4 (A.A.) — Karabükteki inşaatı tarafından Fransız - İspanyol hükümetinde yapılacak karar verilen kontrol idaresi edecek olan İspanyol Lunn diy bakımı Deholla yeniden görülmüştür. Akıncı varlığını başlatıldı derse çok yakında Fransız kontrolüne gidecek.

Kontrolün tabiiki işi strateji aramı etmektedir. Kontrolün gerek Fransız - İspanyol gerek portekiz-İspanyol hükümetlerinde tabiiki hakları önümüzdeki hafta sonunda bitmiş olacaktır. İspanyol devletlere aid harp gemileri İspanya sahillerinde kaçaklığın önüne geçmek üzere beklemektedir.

6 Nisan 1937

ANBUL — CAĞALOĞLU

Onüçüncü yıl sayı : 4631

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta Kutumu: İstanbul No 240

Telefon: Başmüdürlük ve evi: 2238, Tahrir bürosu: 24390, İdare ve matbaa kutusu: 24390 - 24390

Başvekilimizin beyanları

Rüzgâr eken fırtına biçer!

Cebelidüz'de başlayan isyan hareketi...

“Ereğli bez fabrikası bir millet fabrikasıdır,”

İsmet İnönü, tarihi seyahatinden sonra dün Ankaraya avdet etti

Merasime iştirak eden halk ovayı doldurmuştu

Dost İngiliz Sefiri seyahatinden memnun döndü

«Türk işçisinin yüksek kabiliyet ve liyakatini takdir ettim»

Ankara 5 (Telefonla) — Başvekil İsmet İnönü ile birlikte Karabük fabrikasına temerkizatı masrafinde hazır bulunan ve seyahatinden memnun olarak İstanbul'a da nihayetine kadar iştirak eden İngiltere Büyükelçisi ekşilim Percy Loren'in de seyahatinden memnun olduğunu...

Dost memleket Büyükelçisi bu sefer...

Elektrik Şirketine kat'î müzakereler Ankaraya gelen heyet

Fabrikanın yönetin, üretim binaları ve Bilezikli İplik Makinelerinin Görünümü

Ereğli Beş Fabrikası Amele Evleri ve Gazino Binası

EREĞLİ BEZ FABRİKASI Amele Evleri ARKİTEKT S. 1-2, İstanbul 1944

EREĞLİ BEZ FABRİKASI GAZİNO BİNASI